

APIE S. NĖRIES DIDŽIOJO TĖVYNĖS KARO METŲ LYRIKOS ŽMOGŲ

L. LISENKAITE

Apie S. Nėries karo metų eilėraščių žmogų iki šiol atskirai nėra rašyta. Tačiau, nors ir netapęs tiesioginiu tyrinėjimo objektu, S. Nėries šio laikotarpio lyrikos žmogus bendrais bruožais jau yra aptartas. Daugeliu atvejų tai apsprendė pati lyrikos specifika. „Charakteriai lyrikoje,— kaip pastebėjo V. Skvoznikovas,— skirtingai, negu kitose literatūros rūšyse, yra galutinis ir išskirtinis meninio atspindėjimo tikslas, nors, tiesą sakant, ne visada tampa tiesioginiu vaizdavimo objektu“¹.

Todėl tiek K. Korsakas, apibendrinęs S. Nėries kūrybinio palikimo idėjinius-meninius pasiekimus², tiek J. Žekaitė, nagrinėjusi poetės kūrybą metodo požiūriu³, tiek D. Sauka, tyrinėjęs liaudies dainos ir S. Nėries lyrikos santykį⁴, tiek kiti, rašiusieji apie poetės kūrybą⁵, vienaip ar kitaip apibūdino ir jos lyrikos žmogų.

Palyginę čia sumintų autorių teiginius mums rūpimu klausimu, matome, kad vieni jų akcentuoja bendruosius epochos žmogaus bruožus S. Nėries lyrikoje (K. Korsakas, J. Simkus, Alg. Baltakis), kiti daugiau ieško savitų, tik šios poetės herojui būdingų savybių (J. Žekaitė, D. Sauka).

Specialiai gilinantis į S. Nėries Didžiojo Tėvynės karo lyrikos žmogų, lyrinį herojų arba charakterį*, reikia išsiaiškinti, kiek jis išreiškia esmines epochos tendencijas, t. y. kiek jis yra savo meto žmogaus paveikslas, o taip pat ir tai, kas sudaro jo individualią prizmę, pro kurią lūžta gyvenamojo meto faktai, problemos, konfliktai, kuo jis skiriasi nuo kitų to paties laikotarpio poetų sukurtų lyrinių charakterių, t. y. kuo jis yra savitas ir nepakartojamas.

Tačiau šiandien dar nėra galimybių pateikti išsamų darbą, visapusiškai nagrinėjantį S. Nėries kūrybos paskutiniojo etapo poeziją mus dominančiu požiūriu. Tai apsprendžia tarybinio laikotarpio poetės kūrybinio palikimo tyrinėjimo mastas ir lygis. Tenka sutikti su V. Kubiliumi, kuris 1959 m. rašė, kad „mūsų literatūros mokslas nedaug tenuveikė, tyrinėdamas šios poetės kūrybą“, o „kritikoje apie S. Nėrį ligi šiol vyravo daugiau

¹ В. Сквозников, Особенности характера в лирике Маяковского.— Социалистический реализм и классическое наследие, М., 1960, стр. 215.

² K. Korsakas, „Kovos ir pergalės poetė“, S. Nėris — tarybinė poetė.— Literatūra ir kritika, V., 1945.

³ J. Žekaitė, Socialistinio realizmo formavimasis S. Nėries poezijoje.— „Literatūra ir kalba“, t. IV, V., 1959.

⁴ D. Sauka, Subtili lyrika ir liaudies daina.— „Pergalė“, 1964. Nr. 11.

⁵ Zr., pvz., J. Simkus, Salomėja Nėris.— „Apie literatūrą“, V., 1956; Alg. Baltakis, Lyrinio apibendrinimo jėga.— „Komunistas“, 1964, Nr. 11.

* Nematome didelio skirtumo tarp šių trijų terminų esmės, o terminą „žmogus“ vartojame todėl, kad lyrinio herojaus sąvoka gerokai supainiota ir neturi pastovios prasmės.

meilės ir pagarbos poetei deklaravimai, negu gilus nagrinėjimas“⁶. Ypač šie žodžiai teisingi S. Nėries kūrybos tarybinio laikotarpio tyrinėjimo atžvilgiu. Nors S. Nėries „Raštų“ tritomis pasirodė jau daugiau kaip prieš penkerius metus, poetės šio laikotarpio eilėraščiais, neįėjusiais į rinkinius „Dainuok, širdie, gyvenimą“ ir „Lakštingala negali nečiulbėti“, o tik skelbtais periodikoje arba visai neskelbtais, taip pat žinomų eilėraščių variantais bei nebaigtais eilėraščiais, galinčiais gerokai praplėsti ir papildyti mūsų vaizdą apie karo metų poetės kūrybą, ligi šiol beveik nesinaudota, aptariant tą lyriką. O jeigu ir bandyta jais naudotis (pvz., J. Žekaitės), tai atitraukiant nuo poetės visos kūrybinės raidos ir jos pagrindinių tendencijų.

Laukia dar atidesnio tyrinėtojų žvilgsnio ir turtinga memuarinė, epistoliarinė ir dokumentinė medžiaga, surinkta ir paskelbta LTSR Mokslų akademijos Lietuvių kalbos ir literatūros instituto leidinio „Literatūra ir kalba“ IV tome.

Sis straipsnis nepretenduoja pateikti bent kiek išsamesnį S. Nėries karo meto lyrikos žmogaus vaizdą. Juo daugiau norima akcentuoti šio klausimo aktualumą ir svarbą dabartiniui metu, kai tiek daug kalbama apie šių dienų poezijos žmogų, nužymėti kelius, kuriais einant, būtų galima padaryti platesnius apibendrinimus. Straipsnyje siekiama užakcentuoti tuos S. Nėries eilėraščių lyrinio charakterio bruožus, apie kuriuos iki šiol buvo mažiau kalbėta, o taip pat atkreipti tyrinėtojų dėmesį į tuos poetės kūrybinio palikimo vertinimo momentus, kurie vienu ar kitu būdu liečia žmogų ir, mūsų supratimu, reikalauja patikslinimo. Vienas tokių klausimų, betarpiškai susijusių su S. Nėries karo metų kūrybos žmogaus problema, yra klausimas apie poetės asmenybės ir jos lyrikos santykį.

Iki šiol, tiek aptariant S. Nėries karo meto lyriką apskritai, tiek aiškinantis jos lyrinio herojaus bruožus, mažai tekalbėta apie poetės asmenybę. Tuo tarpu, pabrėžiant, kad Salomėja Nėris „skelbė tarybinių žmonių tiesą, meilę savo Tėvynei, tikėjimą ir viltį Tarybų šalies pergale Didžiojoje Tėvynės kare, neapykantą ir prakeikimą fašistiniams grobikams“⁷, nereikia pamiršti, kad poetė visų pirma skelbė savo meilę tėvynei, savo neapykantą priešui, savo pasiryžimą kovoti ir nugalėti. S. Nėris yra iš tų poetų, kurie eilėraščiuose iki galo išsako patys save. O tai, kad, atskleidami save, jie išreiškia ir kitų žmonių, liaudies, milijonų, jausmus ir mintis, yra apspręsta to, kad tie poetai yra didelės asmenybės. „Lyrikui visų svarbiausia yra tai, kiek jis, kaip asmenybė, sugeba savyje užfiksuoti (запечатлеть) gyvenamąją epochą, kad, išreikšdamas save, perteiktų svarbiausias pagrindines laiko problemas“, — sako J. Becheris⁸. Ne kiekvienas, netgi ir geras poetas, yra didelė asmenybė. Ne kiekvieno poeto išgyvenimai visada sutampa su tais, kuriuos jis perteikia savo kūrinuose. Rusų literatūros tyrinėtojai (pvz., Skvoznikovas minėtame straipsnyje) teigia, jog Fetas, pripažintas lyrikas, nedrįso visko atvirai pasakoti apie save. Fetas — žmogus gyvenime ir Feto lyrikos žmogus — tai ne tas pats. Lyrikos žmogus — kilnesnis, gilesnis, negu poetas gyvenime.

Tuo tarpu Puškino arba Majakovskio eilėraščių žmogaus vidinis pasaulis, išgyvenimai, mintys ir jausmai beveik pilnai sutampa su pačių poetų dvasiniu pasauliu, su jų žmogiškuoju veidu. Prie tokių poetų, sakykume, galima priskirti ir Salomėją Nėrį.

Aišku, šiandien būtų naivu skelbti knaisiojimąsi poetės intymiaame gyvenime, ieškojimą eilėraščių lyrinių situacijų ar išgyvenimų atitikmenų

⁶ V. Kubilius, Studija apie S. Nėries kūrybą.— „Literatūra ir kalba“, t. IV, Vilnius, 1959, p. 541.

⁷ J. Šimkus, Apie literatūrą, V., 1956, p. 194.

⁸ Cit. pagal В. Сквозников, Особенности раскрытия характера в лирике Маяковского.— Социалистический реализм и классическое наследие, М., 1960, стр. 214.

konkrečiose autorės gyvenimo situacijose, konkrečiuose jos gyvenimo faktose nauju žodžiu lyrikos tyrinėjimo metodologijoje ir metodikoje. Toks subjektyvistinis tyrinėjimo būdas tarybiname moksle — jau praeitas etapas. Tačiau, antra vertus, mene, kaip teisingai pažymi tarybinės estetinės minties atstovai (Pruckovas, Stolovič ir kt.), pasaulio objektyvus pažinimas neatskiriamas nuo savęs pažinimo, o estetiniame vertinime „nuolat pereinama nuo žmogaus, kaip objekto, prie žmogaus, kaip subjekto, vaizduojančio ir vertinančio tikrovę“⁹.

Jei pripažįstame šio teiginio teisingumą, nagrinėjant literatūros procesą, literatūros kūrinį, ypač lyrinį, nereikia bijoti kalbėti visu balsu ir apie subjektą.

S. Nėries poezijos savitumo, jos lyrikos žmogaus charakterio savitumo niekada negalėsime iki galo suvokti, jeigu neperprasime poetės kaip žmogaus, kaip asmenybės.

Šiandien galimybės suprasti S. Nėrį — žmogų, įvertinti ją, kaip asmenybę, jau žymiai palankesnės, negu, pavyzdžiui, prieš dešimtį metų, kai dar nebuvo paskelbta gausių atsiminimų apie poetę, jos laiškų ir dienoraščių (nors ir nepilnų).

Pagaliau pati istorijos raida šiandien leidžia mums vertinti S. Nėries, kaip žmogaus, kaip visuomenės nario, kaip piliečio ir poeto, gyvenimą ir poelgius, jos pasirinkto kelio teisingumą.

Apie tai labai įtikinamai kalbėjo K. Korsakas S. Nėries šešiašėdešimtmečio minėjime. Sakydamas, kad poetė kasdieniniame gyvenime būdavo tyli, kukli, drovi, K. Korsakas kartu pažymėjo, jog visais lemtingais ir dramatiškais savo pačios ir savo liaudies, tautos gyvenimo momentais (bendradarbiavimas „Trečiame fronte“ 1931 m., 1940 m. įvykiai, Didysis Tėvynės karas) S. Nėris mokėjo būti ryžtinga ir principinga, mokėjo pasirinkti teisingą kelią. O tai jau leidžia kalbėti apie poetę kaip apie didelį žmogų, savaimingą, ryškią, giliai jautusią ir galvojusią asmenybę¹⁰.

Kurie poetės asmenybės bruožai galėtų mums padėti geriau suvokti, pajusti jos karo metų lyrikos žmogų?

Mūsų supratimu, vienas svarbiausių bruožų yra poetės herojinė prigimtis, jos vidinis pasiruošimas atlikti žygdarbį, „mirti už visus“.

Pirmu požiūriu tai lyg ir nesiderintų su švelnia, trapią, lyriška rašytojos asmenybe. Bet, atidžiau skaitant S. Nėries eilėraščius, dienoraščius bei laiškus, nesunku įsitikinti, kad poetės vidinis gyvenimas — labai intensyvus ir kryptingas: ji sielojasi, kad yra žmonių, kurie „nieko didvyriško, kilnaus netrokšta“, ją nuolat kankina „teisingo, stipraus, tobulo žmogaus ilgesys“ (Autobiografija, 1936.VIII.7)¹¹. Vardan to žmogaus ji trokšta kovos ir sparnų, siekia išdalyti save žmonėms. (Įrašas dienoraštyje 1925.IV.23.)¹² Herojinės kovos už žmogaus ir žmonijos ateitį motyvai, tapę pagrindiniais rinkinyje „Per lūžtantį ledą“, nauja jėga praskambėjo cikle „Laukinės obelys“, atspindi pačios poetės nuotaikas, jos pasiryžimą kovoti „dėl bendrosios laimės ir laisvės“ (1936.II.14 dienoraščio įrašas), „džiaugsmą pavyti pasauliui ir sau“.

Pasukusi kairėn, poetė suprato pasirinkusi nelengvą kelią, tačiau buvo pasiryžusi eiti juo iki galo. „Aš myliu savo kelią, nes jį pati susiradau“, — rašė S. Nėris dienoraštyje 1935 m. spalio 6 dieną¹³. Eidama tuo keliu, rašytoja troško konkrečios veiklos, ilgėjosi žygdarbio, buvo pasiruošusi bet kokiai kovai. Šia prasme nekelia abejonių A. Guzevičiaus

⁹ В. Пруцков, К спорам о предмете искусства. — «Вопросы советской литературы», т. VII, Л., 1958, стр. 382.

¹⁰ Зр. „Literatūra ir menas“, 1964.XI.21.

¹¹ Salomėja Nėris, Raštai, t. III, p. 510.

¹² Ten pat, p. 327.

¹³ Ten pat, p. 392.

atmintyje išlikę S. Nėries žodžiai: „— o juk reikės ir į barikadas stoti“¹⁴. Šie žodžiai buvo pasakyti 1931 m. rudenį, kai A. Guzevičius, atvykęs iš Maskvos į Lietuvą pagrindiniam darbui, A. Venclovos bute susifiko su trečiafrontininkais ir kalbėjosi su jais apie „didėjantį fašizmo pavojų ir atštrėjantį reikalą sieti kūrybą su proletariato kova“¹⁵.

Tas vidinis pasiruošimas stoti į barikadas, neatslūgstantis pasiryžimas būti „su tais, kur nebijo plaukti bangų barami“, apsprendė daugelio minimų ir vėlesnių metų poetės eilėraščių herojinį patosą.

1940 m. revoliuciniuose įvykiuose, socialistiniuose Lietuvos tikrovės pertvarkymuose poetė pamatė savo ir tų, su kuriais ji kartu siekė saulėtų krantų, kovos prasmę ir svajonių įsikūnijimą. S. Nėries to laikotarpio eilėraščiai kupini saulės, žydėjimo, pavasario nuotaikų. Su didžiuoju jėga poemoje „Keturi“ nuskamba herojinės kovos ir žmogaus komunisto mirties prasmingumo teigimas.

1940—1941 m. S. Nėries kūryboje ne tik daug džiaugsmo, joje be galo stiprus pasitikėjimo lietuvių tautos ir žmogaus ateitimi jausmas.

Tuo skaudesnė, baisesnė turėjo pasirodyti S. Nėriai karo meto pradžios tikrovė.

Bet, prieš kalbant apie tai, kaip rašytojos herojinė prigimtis reagavo į karo pradžią, kokį antspaudą ji uždėjo jos lyrikos žmogui, reikia aptarti kitą labai charakteringą poetės asmenybės bruožą.

Negalima kalbėti apie S. Nėrį ir nepabrėžti jos karštos meilės tėvynei, žmogui, žmonijai. Žinoma, naivu būtų teigti, kad kiti mūsų poetai nemylėjo tėvynės ir žmogaus. Pavyzdžiui, negalima įsivaizduoti Maironio be jo „Jau niekas tavęs taip giliai nemylės“, ar V. Montvilos be jo „Tėvynę aš turiu. Tai girios, kalnai, kloniai“. S. Nėris myli tėvynę taip pat, kaip Maironis ir V. Montvila, bet kartu ir savaip. Rašytojos meilė tėvynei neatskirama nuo meilės žmogui, o meilė žmogui ne tik virsta poreikiu mylėti pasaulį ir žmoniją, bet ir žadina atsakomybę už jos likimą, verčia aktyviai kovoti dėl jos šviesesnės ateities. Nuo pat poetinio kelio pradžios S. Nėries kūrybiniai ieškojimai vyko pagrindinės mūsų laikų temos plotmėje. O „pagrindinė mūsų laikų tema“, — kaip taikliai pastebėjo rusų rašytojas M. Prišvinas, — yra „ieškojimas išeities iš meilės vienam meilei visiems, ir atvirkščiai: kaip mylėti visus, kad nepamirštum kiekvieno“¹⁶.

Pradedanti poetė tiek eilėraščiuose, tiek dienoraščio puslapiuose savaip apie meilę „jam vienam“, tam, kuris ateis ir atstos jai visą pasaulį. Bręstant pasaulėžiūrai, turtėjant gyvenimiškai patirčiai, S. Nėryje gimsta vis galingesnis poreikis mylėti žmones, pasaulį, žmoniją. Su kokiu vidiniu susijaudinimu užrašo poetė dienoraštyje savo įspūdžius, išklauiusis Beethoveno IX simfoniją: „Ką reiškia žmogaus gyvenimas prieš džiaugsmo simfoniją visai žmonijai“¹⁷. O 1936 m. vasario mėn. 14 d. S. Nėris dienoraščio puslapiuose dalijasi savo mintimis, gimusiomis, perskaičius L. Tolstojaus romaną „Ana Karenina“. Anos savižudybės priežastį poetė aiškina taip: „Viename žmuguje tu matei visą pasaulį. Jo netekai, visko netekai. Visuomenės gyvenimas, žmonių draugystė — tų, kurie turi bendrus didelius tikslus ir bendrai jų siekdami kovoja — tau buvo nepažįstama“¹⁸.

1931—1940 m. eilėraščiuose irgi stiprus troškimas aukoti „savo žygį, kad žmonijai būtų geriau“ („Skrenda gervės“, „Per lūžtantį ledą“ ir kt.).

Tačiau rūpinimasis pasaulio ir žmonijos likimu neužgožia rūpesčio atskiros žmogaus likimu. Rinkinyje „Diemedžiu žydėsiu“ tas atskiras žmo-

¹⁴ A. Guzevičius, Liepsningoji siela.—„Literatūra ir kalba“, t. IV, V., 1959, p. 238.

¹⁵ Ten pat.

¹⁶ Cit. pagal H. Рыленков, Традиции и новаторство, М., 1962, стр. 32.

¹⁷ Salomėja Nėris, Raštai, t. III, p. 393.

¹⁸ Ten pat, p. 412.

gus tartum atsiduria poetės dėmesio centre („Dvidešimt su“, „Einam“, „Keleivis“ ir kt.). „Laukinėse obelyse“ jau galima apčiuopti užuomazgas tos savotiškos sintezės, kuri ypač ryški karo meto lyrikoje: čia meilė krauju srūvančiai žmonijai neatskiriama nuo meilės paprastam eiliniam žmogui.

Suvokimas šių dviejų S. Nėries — žmogaus ir poetės asmenybės bruožų — herojinės jos charakterio prigimties ir žmogaus bei žmonijos meilės, sudariusios pagrindinį jos vidinio gyvenimo patosą (1944 m. S. Nėris rašė: „Kūryba yra meilė“) ir vertusios ją rašyti eilėraščius savo širdies krauju, padeda mums geriau suprasti ne tik poetės karo metų lyrikos žmogų, bet ir kai kurias jos kūrybos linijas, kai kuriuos eilėraščius, kurie iki šiol, mūsų įsitikinimu, nesusilaukė teisingo įvertinimo, būdavo nutylimi arba atitraukiami nuo visos S. Nėries karo meto poezijos raidos. Šiuo atveju turima galvoje keletas poetės eilėraščių, parašytų (su nedideliu išimtim) 1941 m. rudenį. Tai eilėraščiai: „Ar žiburėlis lauks“, „Rugsėjo žvaigždės“ (abu parašyti rugsėjo mėn.), „Jei aš nesugrįžčiau“, „Dagilėlis“, „Vėlinės“ (spalio mėn.), „Audra ties jūra“ (lapkričio mėn.), „Pusnys“ (gruodžio mėn.) ir kt.

Iki šiol, nagrinėjant kalbamąjį S. Nėries kūrybos periodą, paprastai buvo minimi kiti eilėraščiai, parašyti tuo pat metu Penzoje: „Ateik“, „Sakalai broleliai“, „Tėvynė“, „Partizanai miškuos“, „Kareivio motina“, „Žemė dega“, pridėdant, kad tie sunkūs karo mėnesiai nebuvo poetei kūrybingi.

J. Žekaitė bene pirmoji straipsnyje „Socialistinio realizmo formavimasis S. Nėries poezijoje“ ne tik paminėjo šiuos eilėraščius, pažymėdama, kad juose poetė „perdėm pasiduoda nostalgijai, gimtojo krašto ilgesį kartais vertina kaip vienintelį, viską užgožiantį jausmą“, bet ir pabandė paaiškinti jų atsiradimo priežastis: „Pirmomis sunkių dvasinių sukrėtimų valandomis, — rašo autorė, — į poetės jausminį pasaulį nejučiomis įsibrovė senosios, jau pirmaisiais tarybinės santvarkos metais išgyventos, buržuazinės psichoideologijos liekanos. Bet aplamai tai buvo laikinas, atsitiktinis reiškinys. Jau 1941 m. greta daugelio kitų kovingų, herojiškos nuotaikos eilėraščių S. Nėris parašė „Tėvynę“¹⁹.

Toks aiškinimas atrodo nepagrįstas. Kaipgi gali poetė tuo pačiu metu rašyti eilėraščius, į kuriuos neįsiskverbė „buržuazinės psichoideologijos likučiai“ ir kuriais išreiškiama socialistinė psichoideologija („Tėvynė“, „Sakalai broleliai“ ir kt.), ir eilėraščius, į kuriuos ta buržuazinė psichoideologija įsibrauna. Tuo labiau, kad, pavyzdžiui, eilėraštis „Tėvynė“ parašytas 1941 m. rugsėjo mėn. 12 d., t. y. anksčiau, negu „Jei aš nesugrįžčiau“ (1941 m. spalio mėn. 19 d.), — o eilėraščiai „Ateik“ ir „Ar žiburėlis lauks“ pažymėti ta pačia data — 1941 m. rugsėjo mėn. 11 d.

Mūsų supratimu, apie jokią buržuazinę psichoideologiją, įsibrovusią į S. Nėries jausmų pasaulį, rimtai kalbėti netenka. Būdingų šiems eilėraščiams nuotaikų priežasčių reikia ieškoti pačioje karo metų pradžios tikrovėje.

„... Pirmosios karo dienos, savaitės, mėnesiai... Raudonoji Armija be paliovos traukiasi, vietinės reikšmės mūšiai negali sustabdyti visos Europos ginklais apsirūpinusio priešo. Pabėgėlių virtinės, išdeginti kaimai, subombarduoti traukiniai ir miestai, juodi nuo dūmų, parako, susirūpinimo ir kančios veidai... Ir daugiausia akyse klausimai, klausimai, klausimai: kaipgi atsitiko, kad mes, kurie dainose dainavome, esą, „vandenį nepaskęsim ir ugnį nesudegsim“, paliekam miestą po miesto, vis traukiamės ir traukiamės, ir priešas jau prie Maskvos sienų, o Hitleris skelbia pasauliui Maskvos paėmimo datą“.

¹⁹ „Literatūra ir kalba“, t. IV, 1959, p. 533—534.

S. Nėris tūkstančių, milijonų pabėgėlių būryje traukė į rytus — Minskas, Maskva, Penza. Iš tikrųjų vis

neša neša kraujo sriautas,
kokie krantai kada priglaus mus?
(eil. „Vėlinės“) ²⁰

Lietuva — viena pirmųjų karo ugnyje. Poetės herojinė prigimtis sunaikiai susitaiko su tremtinės, vėjo nešamos dulkės dalia. Poetės širdis kupina skausmo dėl ištikusios tėvynės nelaisvės, ji trokšta kovoti —

Mes kovosim, neliausim kovoje,
Kad tėvynei tas jungas nukristų.
(eil. „Žemė dega“, II, p. 416)

S. Nėriai ta kova, tai anos, buržuazinės Lietuvos sąlygomis vykusios kovos naujas etapas —

Argi tam tiek mes žuvom, kovojom,
Kad tėvynė vėl baudžiąvą bristų.
(ten pat)

Tačiau kartu, kaip ir tūkstančiai ir milijonai tarybinių žmonių, ji labai kremtasi dėl to, kad Raudonoji Armija vis traukiasi, kad priešas toks galingas ir nuožmus.

1941 m. pradžioje su įsitikinimu tvirtinusi, jog:

Tepalies tik priešas mūsų žeme,—
Grumstas čia kiekvienas stos piestu,
(II, p. 399)

poetė karo pradžioje (1942) ne vieną kartą kartoja:

Žeme, gimtoji žeme, našioji, ...
Kodėl tu priešus kantriai nešioji.
(„Gimtoji žeme“, II, p. 428)

S. Nėriai nepaprastai sunku, kad, palikusi tėvynę tokiu sunkiu momentu, kai tūkstančiai jos tėvynainių ir artimiausi poetei žmonės — vyrai, tėvai, sesuo ir broliai, liko tame pragare, niekuo negali prisidėti prie kovos už tėvynės išvadavimą (1941 m. rudenį nebuvo galimybių netgi paskelbti lietuvišką eilėraštį).

S. Nėrį kankina tai, jog ji vis dėlto saugi, palyginti soti, o ten, Lietuvoje, viešpatauja fašistiniai barbarai ir žudo, griaua. Tokios nuotaikos atsispindi poetės laiškuose, parašytuose likimo draugams ²¹. Jos gyvos ir minėtuose eilėraščiuose. Kažkokios kaltės prieš tėvynę jausmas jaučiamas ir tose eilėraščių „Tėvynė“ pirmojo varianto strofose, kurios vėliau nebuvo spausdinamos.

Mane — kaip lauko žolė — girdė
Gimtosios žemės syvai...
Aš saugojau tau savo širdį —
Žėruojančią ir gyvą.
Nepardaviau tavęs aš niekad,
Neišdaviau, mielojil
Audra praužia, miškas lieka...
Širdis gi nemeluoja.
(t. I., komentarai; p. 539)

²⁰ Salomėja Nėris, Raštai, t. II, V., 1957, p. 413. (Toliau visur bus naudojamas šiuo leidiniu ir nurodoma tik tomas ir puslapis.— L. L.)

²¹ Zr., pavyzdžiui, laišką J. Banaičiui, rašytą 1941.XI.24.— Salomėja Nėris, Raštai, t. III, p. 484.

Salomėjai Nėriai, taip karštai mylėjusiai savo tėvynę Lietuvą, neapsakomai sunku buvo net pagalvoti, kad jos pasitraukimas gali būti įvertintas kaip išdavystė. „Dezertyras skamba negarbingai“ — sako ji viename pirmųjų karo metų eilėraščių. Būti kankinamai, numirti — tam jos herojiška prigimtis tuo metu buvo pasiruošusi. „Gyvenimo atsisakyti — tik nevergaut, tik nevergaut“ („Vėl sniegti“ — 1942 m. pradžia), bet nieko neveikti, nekovoti, laukti ir vis trauktis su besitraukiančia armija — šitai jai buvo nepakeliama.

Puikiai šias tragiškas, skausmingas traukimosi iš tėvynės dienų nuotaikas S. Nėris atkuria viename paskutinių savo eilėraščių — „Ak, pavasaris“ (45.IV.26).

Pavasaris vėl žalias...
Atmintis — gili, gyva žaizda:
Buvo tolimas, dulkėtas kelias,
Buvo tremtinio sausa lazda...
Buvo kruvinai sukepę lūpos
Nuo tylėjimo skaudaus.
Žemė šaukė mus, raudoj suklypus,
Aikčiojo balsu žmogaus.
Ejome akis žemyn nuleidę —
Pilkuma — be vardo pavardės.
Karštos kelio dulkės mums ant veido
Gulė, ant blakstienų... ant širdies...
(II, p. 542)

Šitokios slogios, skausmingos, bet pačios tikrovės apspręstos nuotikos ir karštas troškimas kautis barikadose padiktuoja S. Nėriai 1941 m. rudens eilėraščių temas ir vaizdus. Iš vienos pusės — begalinis noras būti kartu su tėvyne, „Snaige prie jos priglusti“, „rykšte linguoti“, bet gauti savo likimo našta, iš kitos — tai šaukiamasis didvyrio, žygio, kovos, žadinimas žmogaus aktyvumo, kvietimas priešintis.

Iki šiol rusų poezijoje išliko du K. Simonovo eilėraščiai — „Ar pame- ni, Alioša, Smolensko kelius“ ir „Bevardis laukas“. Šių eilėraščių nuotikos labai artimos ir minėtiems 1941 m. S. Nėries eilėraščiams. Tik mūsų poetė piešia ne patį pasitraukimą (tai ji padarė, jau baigiantis karui, cituotame eilėraštyje „Ak, pavasaris!“), o jo poveikį žmogui, atsidūrusiam svetimoje padangėje; iki ašarų atvirai poetė parodo, apnuogina tokio žmogaus vidinę būseną, jo sielvartą ir kančią.

Situose eilėraščiuose daug ką gąsdina poetės atsiribojimas nuo supančios aplinkos: „svetima padangė mane dengia“, „jei aš nesugrįžtau, jei liktau gulėti toje žemėje derlingoje, šaltoje, svetimoje“, „aš neturiu nė vieno žodžio tai stepių svetimybė“, — šiuo atsiribojimu poetė išsako meilę savo tėviškei — baltų berželių, mėlyno dangaus ir melsvų lino žiedų kraštui, kuris vienas pirmųjų patyrė fašistinės okupacijos baismus.

Atitraukiant šių posmų vaizdus nuo poetės kūrybos visumos, juose kartais įžiūrima ne tik „buržuazinės psichoideologijos“ apraiškos, bet ir nacionalistinės tendencijos. O iš tikrųjų jie neteikia pamato tokioms nuomonėms. Ir apie tai reikėtų vieną kartą pasakyti tiesiai. Visų pirma, apie tuos eilėraščius reikia kalbėti kaip apie poetės kūrybos visumos dalį, o, antra vertus, negalima vertinti jų, atitraukiant nuo tų dienų gyvenimo tikrovės. Reikia būti arba veidmainiu, arba visai ignoruoti konkrečias S. Nėries atsiradimo Rusijos ir Baškirijos stepėse priežastis ir sąlygas, kad galėtum mesti poetei panašius kaltinimus.

S. Nėris nemokėjo veidmainiauti ir meluoti — jeigu jai tuo metu egzistavo tik Lietuvos dangus, tik lietuviškas berželis — o tai buvo visai natūralu — poetė taip ir rašė. Šia proga norėtusi priminti žinomus A. Bloko žodžius: „Poetai nebūna dideli ne todėl, kad jie nemoka rašyti arba rašo blogai. Tiesiog jie neatviri. Jie neaukėja savo sielos“.

S. Nėris buvo atvira ir auchojo savo sielą. K. Korsakas teigus, kai jis poetės šešiasdešimtmečio minėjime sakė, kad S. Nėris galėjo sudegti ir be sarkomos — toks stiprus buvo jos vidinis degimas. Poetės herojiška prigimtis, jos meilė žmogui veržėsi tokiais žodžiais, nuo kurių, anot A. Surkovo, „patys gniaužiasi kumščiai, nuo kurių imi verkti arba griežti dantimis“²². Tokiais karštais, ugningais žodžiais parašyti ir visi 1941 m. rudens S. Nėries eilėraščiai.

Šių eilėraščių žmogus išreiškia ne tik pačios poetės kančią ir sielvartą, pasiryžimą kovoti, keliais pareiti į tėvynę „per gruodą, liūtų, šaltį“, bet ir nuotaikas, kuriomis gyveno tuo metu tūkstančiai, milijonai tarybinių žmonių.

Karo metų pradžia buvo nepaprastai sunki, ir naivu būtų reikalauti iš poetės, kad tuo metu ji būtų rašiusi eilėraščius „tarškius, kaip būgno tratėjimas“. „Kuo arčiau žmogus stovi mirties,— kalbėjo 1942 m. A. Surkovas — tuo labiau ji erzina triukšmingi šukaliojimai. Žmogus myli tiesų žodį, atitinkantį jo gyvenimą karo aplinkybėse. Toks tiesumas būdingas geresniems mūsų poetų eilėraščiams, parašytiems karo metu. Tie eilėraščiai labai dažnai nervingi, su labai didele įtampa, emocionalūs, bet juose nėra triukšmingų šūksnių, juose kalbama nuoširdžiu lyrinio balsu“²³.

Tie žodžiai visiškai tinka ir S. Nėries lyrikai. Poetės eilėraščiuose, parašytuose sunkiaisiais tarybinei liaudžiai metais, atskleista tokia žmogaus vidinė būsena, kai skausmas ir neviltis gyvena drauge su tikėjimu pergale ir aistringumu noru veikti, kovoti.

S. Nėries eilėraščių žmogus brendo kartu su pačia poete. O rašytoja brendo kartu su liaudimi, ant savo pečių pakėlusia neregėtus sunkumus, apgynusia gyvybę ir žmogų žemėje. Todėl S. Nėris, pirmaisiais evakuacijos mėnesiais taip griežtai priešpastčiusi supančią ją aplinką karo liepsnose paliktai Lietuvai, jos gamtai, vėliau ir apie „šaltą, derlingą, svetimą“ žemę rašo su tokia pat meile ir susirūpinimu (eilėraščiai „Maskva“, „Stepės“, „Prie Stalingrado“ ir kt.). Šiuo atveju daug pasako ir S. Nėries nebaigto eilėraščio, skirto V. Majakovskiui, posmas.

Pirmą kart tu taip išbalai,
Pirmą kartą taip klaidiai tyli.
„Žemės tos, su kuria tu šalai,
Amžinai juk pamiršt negali“.
(t. II, p. 626)

Idomu, kad S. Nėris savo sumanytame eilėraštyje apie Majakovski cituoja savo pačios išverstas žinomas didžiojo tarybinio poeto eilutes iš poemos „Gerai“:

Землю,
где воздух,
как сладкий морс,
бросишь
и мчишь, колеся,—
но землю,
с которой
вместе мерз,
вовек
разлюбить нельзя.

Matyti, šie V. Majakovskio žodžiai buvo itin suprantami ir artimi poetei. Jie geriausiai išsakė ir jos pačios, šalusios kartu su svetima žeme ir suartėjusios su ja per bendras nelaimes, nuotaikas. Bet šito suartėjimo

²² Ал. Сурков, Лицом к огню.— «Литературная газета», 1961. VI. 22. (Vertimas mūsų.— L. L.).

²³ Ten pat.

negalėjo būti karo pradžioje. Todėl ir negalima priešpastatyti eilėraščių „Dagilėlis“, „Jei aš nesugrįžčiau“, „Ar žiburėlis lauks“ bei kitų tokiems poetės kūriniais, kaip „Sakalai broleliai“, „Ateik“, „Tėvynė“, „Kareivio motina“, „Žemė dega“, sukurtiems tuo pat metu. Lyrinio herojaus charakteris kaip visuma atsiskleidžia iš visų minėtų eilėraščių meninių vaizdų, tuo tarpu jo dvasinė būseną, nuotaiką, mintys vienos ir kitos grupės eilėraščiuose yra skirtingos: vienuose reiškiamas daugiau ilgesys ir skausmas, kituose — kovingas ryžtas. S. Nėris lyrikos žmogus iškyla kaip vienisia savo siekimais ir troškimais asmenybė. Bet kartu šis lyrikos žmogus nėra kažkokių abstrakčių tobulybių suma, — tai savo meto vaikas, jautriai reagavęs į aplinką, į epochos konfliktus, pažinęs nevilties skausmą ir džiaugsmo ašarą.

Vaizdas apie Salomėjos Nėries karo meto lyrikos žmogų nebus pilnas, jeigu nematysime, kad, būdamas pasiryžęs visą save atiduoti kovai, jis tuo pačiu metu ir liūdi, ir kenčia, kad jo išgyvenimuose daug sielvarto ir skausmo.

1944 metais poetė rašė: „Kodėl didesnioji mano karinės poezijos dalis skamba liūdnai. Todėl, kad didesnė yra dalis tų, kurių niekada nebesu- lauks, kurie nebegrįš, negu grįžtančiųjų“.

S. Nėris nuo pat jaunystės ilgėjosi gražaus, teisingo, tobulo žmogaus, tokio, kuris gyventų dideliais polėkais, būtų kupinas prasmingų troškimų, pasiryžęs aukotis, kovoti žmonių ir gyvenimo labui. Daug tokių žmonių poetė pamatė karo metais, kada tarybiniai piliečiai (bent didžioji dauguma jų) iš tikrųjų gyveno viena mintimi, vienu troškimu — susigrąžinti prarastą gyvenimą. Man atrodo, jog neatsitiktinai S. Nėris, sugrįžusi į Kauną, atvirai reiškė nepasitenkinimą sutiktais žmonėmis, buvo jais lyg ir nusivylus, kaip liudija savo atsiminimuose keli asmenys, bendravę su poete. Pavyzdžiui J. Simkus rašo, kad S. Nėris „pasikalbėjusi su žmonėmis Kaune, gerokai rūstinosi daugelio lietuvių poelgiais tiek karo metu okupuotoje Lietuvoje, tiek ir po karo. Ji man tada pasakė:

— Bet kokie gi pasikeitę tie mūsų žmonės! Fašistai sugadino juos...“²⁴

Panašias poetės nuotaikas prisimena ir A. Venclova²⁵. Jeigu galima abejoti dėl kiekvieno žodžio autentiškumo, tai nėra jokio pagrindo nepatikėti pačia S. Nėries minčių, kurias pateikia jos draugai, prasme.

Taigi, karo metais S. Nėris pamatė ne vieną kitą, o daugybę žmonių, gyvenančių mintimis apie karo eigą, siekiančių aktyviai prisidėti prie mūsų pergalės. Kovingumu, heroizmo nuotaikomis alsuoja S. Nėries eilėraščiai. Tačiau kartu ir netgi greta juose matome ir liūdesį, skausmą, sielvartą, kančią. Jie kyla ne iš kokių nors vidinių poetės prieštaraimų. Jų pagrindas — realioje to meto tikrovėje. S. Nėris, tiek besitraukdama iš Lietuvos pirmomis karo savaitėmis, tiek vėliau, gyvendama Penzoje, Ufoje, Maskvoje ir bendraudama su įvairiais žmonėmis, pamatė ir perprato šurpiąją karo tikrovę. Jai karas ir pergalė neatskiriamai buvo susiję su mirtimi. Didžiudamasi žmogumi, kuris sąmoningai pasirenka mirtį, o ne nelaisvę (Nelaisvė mums baisi — o ne mirtis. — „Pilėnai“), poetė kartu ir gailisi to žmogaus, kuris ne laiku turi „guldyti galvelę ant žemelės šaltos“. S. Nėriai karas asocijuojasi ne su pergalės maršais, marmuro paminklais, didvyrių šlove. Rašytojai karas — tai „medinių kryžių eilės, kapai, kapai, kapai“ (eil. „Jų veltui lauks“, t. II, p. 518), tai — „jūra kraujo begaline“ ir „lavonų klaikios Alpės“ (eil. Kiemeli, mylimas kiemeli“, t. II, 474). Poetė supranta, kaip sunku žmogui bristi kraujo upėmis ir išlikti žmogumi, kovoti už žmogų, gyvybę, gyvenimą, ateitį. Ir todėl jai tas žmogus toks neapsakomai brangus, gražus ir artimas. Ir

²⁴ „Literatūra ir kalba“, t. IV, p. 285.

²⁵ Ten pat, 309.

taip nepaprastai gaila poetei to žmogaus, kuris tik savo gyvybės kaina gali iškovoti taiką.

Svarbus šiai minčiai suprasti yra eilėraštis „Mes eiliniai“, kuriame S. Nėris pačių eilinių lūpomis (jų žodžiai pažymėti kabutėmis) kalba apie karą ir žmogų kare:

Guldėm galvas po tankais sunkiais,
Žemę patrėšėm gyvu krauju...
Jie ateis, mus negyvus pakeis.
Mes nebūsime nė vienas tarp jų.
Mes eiliniai — nežymūs kare.
Mes be rankų, be kojų, akių...
Jūs gal bijot išeit vakare
Susitikti šešėlių klaikių?
Taip, eilinis kare nežymus.
Mūs vardų dainose neminės.
Bet mūs daug... Ir išeiti prieš mus
Nepakaktų naujos giminės.
Mūs eilinių dalis paprasta:
Ne po vieną — mes kritom pulkais.
Aukštus tiltus per upių brastas
Mes nugrindome kūnais pilkais.
(II, p. 522)

Nėra šiame eilėraštyje verkšlenimo, nėra nevilties, yra tik eilinio šiurpus likimo supratimas, savo žmogiškosios pareigos supratimas. O kartu iš kiekvienos eilutės, iš kiekvieno meninio vaizdo dvelkia begalinis skausmas dėl žmogaus, kurį istorija privertė jau kelintą kartą tapti „patrankų mėsa“. Ir taip neapsakomai sunku, kad nėra žmogui šiuo metu kitos išeities, kad, norint laimėti ateitį, gyvenimą, laimę, džiaugsmą, — reikia mirti.

Vėliau, beveik po 20 metų, šitą S. Nėries poezijos potekstėje pulsuojančią mintį aiškiai suformulavo Just. Marcinkevičius poemoje „Kraujas ir pelenai“, vieno veikėjo lūpomis pabrėždamas, kaip svarbu suprasti, kad „prieš mirtį mirtis tegali atsispirti“.

S. Nėries žmogus suvokia šitai. Bet mirtis vis tiek lieka mirtimi, ir skirtis su gyvenimu sunku.

Poetės karo metų lyrikos žmogus mums artimas ir suprantamas dar ir todėl, kad, šlovindamas gyvenimą, gindamas gyvybę ir žmogų, žmonių jos ateitį, jis kartu skaudžiai kenčia ir sielojasi dėl savo meto žmogaus, nuolatos susiduriančio su mirtimi, likimo.

S. Nėris karo meto eilėraščiuose pradėjo versti tą Didžiojo Tėvynės karo puslapį, kurį plačiai atskleidė jau šeštojo ir septintojo dešimtmečio pradžios poetai ir rašytojai, parodydami karą su visu jo tragizmu, atsi-
traukimo skausmu, su asmenybės kulto sunkiomis pasekmėmis karo eigai, su žmonių heroizmu, pasiryžimu ginti iki paskutinio kraujo lašo savo tėvynę ir nugalėti. Poetė visų pirma dėl ankščiau minėtų savo asmenybės bruožų jau tuomet sugebėjo pajusti ir savo eilėraščių meninių vaizdų vi-
suma perteikti tai, kuo gyveno, ką jautė „skausmo sugelta žmogaus širdis“ (Surkovas).

Dainuodama „skausmo sugeltą žmogaus širdį“, S. Nėris toli nuo bet kokio verkšlenimo, sentimentalumo ar pesimizmo. Jos eilėraščių žmogus ne tik kenčia ir sielvartauja dėl to, kas vyksta tikrovėje, jis žino būdus sielvartui ir kančiai nugalėti — aktyvią kovą su fašizmu. O sielvarto ir sielvarto nugalėjimas, kančia ir kančios nugalėjimas, kaip sakė Gorkis, yra gyvenimą teigiantys jausmai²⁶. Todėl mūsų kritikai visai pagrįstai heroizmą ir optimizmą pabrėžia, kaip vienus svarbiausių S. Nėries Didžiojo Tėvynės karo metų eilėraščių ir lyrinio herojaus bruožų.

²⁶ Зг. Вл. Луговской, Раздумье о поэзии, М., 1960, стр. 260.

S. Nėries lyrikos optimizmą apsprendžia poetės marksistinė pasaulėžiūra, jos meilė žmogui, pasitikėjimas jo kūrybine galia, protu, rankomis, o heroizmą palaiko ne tik poetės suvokta objektyviai egzistavusi tų dienų daugumos tarybinių žmonių vidinė būsena, išplaukianti iš jų įsitikinimų visumos, bet ir pačios poetės nuoširdus noras herojiškai aukotis. „Kai poetas šaukia į žūtbutinį žygį (к смёртному подвигу),— kalbėjo A. Surkovas minėtame pranešime,— skaitytojas turi pajusti paties autoriaus pasiryžimą herojiškai aukotis“. Skaitant S. Nėries eilėraščius, šitas autoriaus pasiryžimas aukotis nuolat išryškėja, jis ir suteikia kūriniams ne tik betarpiško bei nuoširdaus atvirumo, bet ir savito, nėriško herojiškumo bruožų.

Iki šiol literatūros kritikoje ir literatūros moksle S. Nėries lyrikos ir jos herojaus heroizmas buvo siejamas tik su poetės sugebėjimu perteikti būdingas to meto nuotaikas. Atrodo, kad toks požiūris neišsemia iki dugno klausimo esmės. Reikia visu balsu kalbėti ir apie poetės asmenybę būdingą herojiškumą. Žinoma, S. Nėries žmogiškoji asmenybė neišsitenka šiame straipsnyje išskirtose, mūsų manymu, svarbiausiose ypatybėse. Reikia, remiantis visa prieinama medžiaga, giliai išanalizuoti šį klausimą, nes poetės asmenybės savitumą ignoravimas kai kuriais atvejais atveda, kaip mums atrodo, prie neteisingų išvadų, vertinant jos kūrybą. Tokias išvadas, mūsų supratimu, padaro D. Sauka, kai jis, mėgindamas apibūdinti S. Nėries lyrikos herojinio patoso savitumą, sako: „Mes gi nežinome kitokios S. Nėries — retoriškos, liepsningos ir... panašios į kitus apie karą rašiusius poetus“²⁷. Žinoma, kaip ir visi dideli poetai su stipriai išreikšta menine individualybe, S. Nėris nebuvo panaši į kitus. Tačiau, kita vertus, kaip teisingai pažymėjo jos literatūriniai bendražygiai — K. Korsakas, A. Venclova, J. Šimkus,— karo metais S. Nėris daugeliu savo kūrybos bruožų sutapo su kitais lietuvių tarybiniais poetais, su visa tarybine karo metų lyrika. S. Nėris kitokia ne todėl, kad ji nebuvusi liepsninga. Kitokia ji, visų pirma, dėl to, kad karo metų lyrikoje pilniausiai atsiskleidžia jos herojinė prigimtis, jos vidinis pasiryžimas „mirti už visus“, kad tuo metu ji „aukojo savo sielą“, kad jau buvo suradusi išeitį „iš meilės vienam, meilėje visiems“, mokėjo „mylėti visus ir nepamiršti kiekvieno“. Pagaliau ir todėl, kad poetė buvo liepsninga. S. Nėries dienoraščiai, ją pažinę žmonės liudija poetę buvus tikrai liepsningą.

S. Nėris liepsnojo savo širdies karščiu, neapykanta priešui, meile gimtajai žemei, pasiryžimu „stoti į barikadas“. Pavadinamas „liepsninga siela“, poetę labai taikliai apibūdino A. Guzevičius. Ypač tinka šie žodžiai S. Nėries karo meto veiklai ir kūrybai charakterizuoti.

Kalbant apie S. Nėries karo metų lyrikos žmogų, negalima pamiršti, kad jis visų pirma yra konkrečios istorinės epochos žmogus. Tai atstovas tos kartos, kurios „jaunystę kalėjimui dangstė“, kuri brendo tokiu metu, kai „karo debesys“ rinkos „ant Europos galvos“, kartos, kuriai buvo lemta „per ašaras ir kraują bristi“ ir savo rankom, savo sveikatos, kraujo ir širdies kaina, sukurti naują, šviesų, laimingą rytojų, apginti žmoniją nuo fašistinio siaubo. Tai kartai priklausė ir pati rašytoja.

Suteikusi savo eilėraščių herojui „karo vaiko“ vardą, poetė tuo pačiu lyg ir įteikė mums raktą, kuris padeda geriau tą herojų suprasti. S. Nėries karo metų eilėraščių žmogus — konkretaus istorinio laikotarpio žmogus, ir jo charakteris atsiskleidžia per santykį su pagrindiniu to meto konfliktu. O tai buvo konfliktas tarp mirtį nešančių fašizmo jėgų ir jėgų, kurios pastoj kelią mirčiai (nors taip pat mirtimi), gynė žmogų, žmoniją, laisvę, ateitį, gyvybę žemėje. Ta jėga karo metais visų pirma buvo socializmo šalis, tarybiniai žmonės. S. Nėries poezijos herojus nėra abejingas tų dviejų jėgų susidūrimui, nėra pasyvus to konflikto stebėtojas.

²⁷ D. Sauka, Subtili lyrika ir liaudies daina.—„Pergalė“, 1964, Nr. 11, p. 144.

Jis jaučiasi aktyvus kovos tarp fašizmo ir socializmo stovyklų dalyvis, dar daugiau — jis gyvena kova ir pergalės viltimi, kova jam tampa būtina vidine pareiga, o pergalėje jis mato savo gyvenimo prasmę ir tikslą.

Savo bėkompromisiškumu, giliu humanizmu, aktyviu santykiu su gyvenimo tikrove S. Nėries karo metų lyrikos žmogus jaudina ir šiandien. Iš tų dienų kruvinos ir sudėtingos tikrovės jis siunčia mums sveikinimą ir priesaką vertai nešioti žmogaus vardą:

Žmogau, ...
Regiu tave viršum griuvėsių
Sviesų ...
Tik tu vertai žmogaus nešioji vardą,
Sukaitusia ranka
Tu prakaitą braukies.
Būk sveikas!
Malonu jausti karštą stiprią ranką —
Mylėti žemę moka tas,
Kuris ją prakaitu palaistė ...
(II, p. 633)

Vilniaus Valstybinis V. Kapsuko v.
universitetas
Lietuvių literatūros katedra

Įteikta 1965 m.
balandžio mėn.

О ЧЕЛОВЕКЕ ЛИРИКИ С. НЕРИС ПЕРИОДА ВЕЛИКОЙ ОТЕЧЕСТВЕННОЙ ВОЙНЫ

Л. ЛИСЕНКАЙТЕ

Резюме

Вопрос о человеке лирики С. Нерис последнего периода ее творчества до сих пор специально не изучался. Однако критики и исследователи, писавшие о творчестве С. Нерис, так или иначе касались и этого вопроса (К. Корсакас, Я. Жекайте, Д. Саука и др.).

Эта статья не является обобщением того, что уже сказано по интересующей нас проблеме. В ней делается попытка дополнить сложившийся образ героя лирики С. Нерис, опираясь, в первую очередь, на малоизвестные, ранее не публиковавшиеся, неоконченные стихотворения поэтессы, которые, за небольшим исключением, не используются исследователями. Рассматривая стихи, написанные осенью и зимой 1941 года, автор полемизирует с Я. Жекайте, которая в статье «Формирование метода социалистического реализма в поэзии С. Нерис» («Литература ир калба», IV, В., 1959) говорит о проявлении в них «буржуазной психоидеологии». В данной статье эти стихотворения рассматриваются, во-первых, как часть всего творчества С. Нерис, во-вторых, как поэзия определенного, самого трудного периода войны. Боль, страдание, ненависть к врагу, слезы и отчаяние, призыв к подвигу и готовность жертвовать собою, которыми полны стихотворения С. Нерис той поры (причем в одних преобладают одни, а в других — другие настроения и чувства), есть отражение настроений, чувств и мыслей современника и, вместе с тем, выражение внутреннего мира поэтессы. Они неотделимы от ее эстетического идеала, от идей социалистического гуманизма, которые питают творчество замечательной литовской советской поэтессы.

Человек лирики С. Нерис рассматривается автором статьи в тесной связи с личностью поэтессы. Вопрос о связи личности С. Нерис и героя ее лирики в нашей критике почти не изучался. Опираясь на опубликованные дневники поэтессы, эпистолярное наследие, на воспоминания близких и современников С. Нерис, автор говорит об основных чертах ее личности — внутреннем горении, готовности на подвиг ради счастья людей, пламенном желании идти на баррикады, о любви к родине, неотделимой от любви к отдельному человеку и всему человечеству. Эти черты определяют взгляд поэтессы на действительность военных лет, проявляются в характере героя ее лирики, становятся ведущими. Ее поэзия очень правдива, человечна. Она отразила подлинный трагизм войны, воспела духовную красоту и величие человека, прошедшего тяжелейшие испытания и победившего фашизм. В этом смысле человек лирики С. Нерис военных лет является предшественником многих героев современных стихов и поэм о войне. Человек поэзии С. Нерис периода Великой Отечественной войны своим духовным обликом, умением любить и ненавидеть близок и понятен нашему современнику.
